

Denna bok har utgivits av Byggnadsämnesförbundet
med anledning av förbundets 100-årsjubileum år 2008.

I redaktionen:

Gunnar Göthberg

Anna-Karin Hansson Mild

Sven-Ingvar Larsson

Tryck: Totalkommunikation i Stockholm, 2008

Formgivning och layout: Fantasiskafferiet

Foto: BÄFs arkiv, där inte annat anges

Typsnitt: Georgia

ISBN 978-91-633-2578-6

BYGGNADSÄMNESFÖRBUNDET
100 år

Jubileumsskrift

1908-2008

Förord

Svenska Byggnadsämnesindustriförbundet bildades den 30 mars 1908 vid ett möte på Hippodromen i Malmö. Inför 100-årsjubiléet har denna översikt av händelseutvecklingen under de hundra åren tagits fram.

Stockholm i mars 2008

BYGGNADSÄMNESFÖRBUNDET
Förbundsstyrelsen

Innehållsförteckning

Styrelsens ordförande.....	8
Tiden fram till och med 1908	11
1909-1937	19
1938-1950	28
1951-1990	31
1991-2008	41
Organisation	48

Styrelsens ordförande



1908-1941 Wilhelm de Shàrengrad

*Vd för Svenska Cement Försäljnings AB
Cementa, Malmö och Skandinaviska
Eternit AB, Lomma*



1941-1943 Nils Danielsen

*Disponent vid Skånska Cement AB,
Hällekis*



1943-1954 Gunnar Wulf

*Direktör för Tenngrentorps Tegelbruk,
Vänersborg*



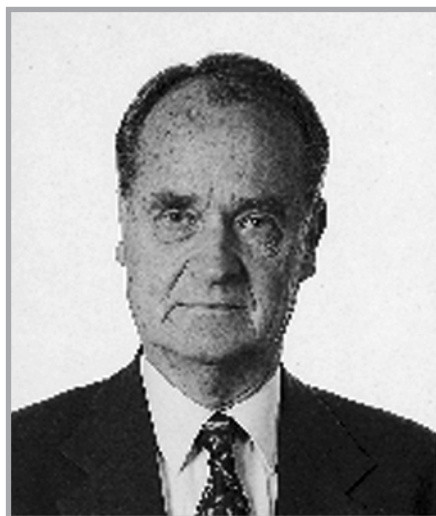
1954-1959 Ernst Wethje

*Vd för Skånska Cement AB, Malmö och
AB Ifö-verken, Bromölla*



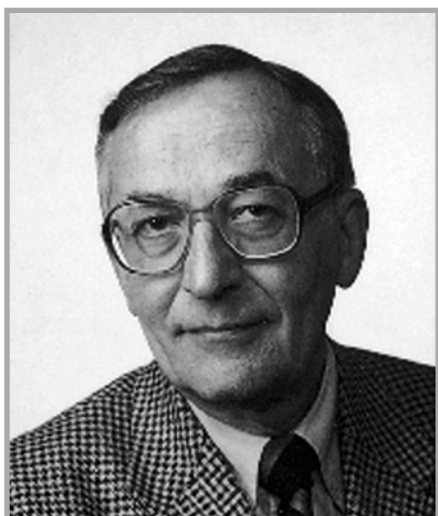
1959-1975 Elam Tunhammar

Verkställande direktör för Skånska Cement AB, Malmö



1975-1989 Arne Wethje

Verkställande direktör för AB Sydsten, Malmö



1989-1996 Ulf Linderoth

Vice koncernchef i Euroc



1996-2004 Håkan Fernvik

Verkställande direktör för Cement Norden AB, Danderyd



2004- Gull-Britt Jonasson

*Verkställande direktör för Finja Betong
AB, Finja*

Tiden fram till och med 1908

BÄF bildas 30 mars 1908.

Individuella avtal övergår successivt till lokala kollektiva avtal.

Kring 1900 var en ekonomisk och social förändring på gång i hela Västeuropa. I Sverige fanns vid denna tidpunkt omkring fem miljoner invånare varav två miljoner var yrkesverksamma - hälften arbetade i jordbruk och en fjärdedel inom industrin. Industriproduktionen ökade snabbt och 1907 var dess värde större än värdet av jordbrukets produktion.

Efter hand som industrialiseringen växte fram, började arbetarna sammansluta sig för att hävda sina intressen. Till Sverige kom arbetarrörelsen närmast från Danmark med den kände skraddarmästaren August Palm.



August Palm. Foto: Wikipedia.

Den svenska bruksindustrins utbredning och traditionella säregna koppling mellan arbetsgivare och arbetare medförde att den fackliga organiseringen i Sverige var sen relativt Tyskland och Danmark. Den tilltog starkt sedan den långa ekonomiska depressionen mellan slutet av 1870-talet och mitten av 1890-talet klingat av.

Först bildades lokala fackföreningar och så småningom yrkes- eller branschförbund på det nationella planet. Således bildades år 1891 Grov- och Fabriksarbetareförbundet, det fackförbund som sedermera under namnen

Fabriksarbetarförbundet, Industrifacket och IF Metall, varit huvudmotpart till BÄF under hela dess hundraåriga tillvaro.

Fackföreningsrörelsen samordnades sedan genom att LO bildades 1898. 1907 var redan ca 230 000 arbetare organiserade i LO-förbunden. Tjänstemännens organisationer trädde fram som kollektivavtalsparter först i slutet av 1940-talet.

Den svenska arbetsmarknaden var mycket turbulent och en av de mest oroliga i Europa. De fackliga organisationerna tillgrip ofta strejker och andra konfliktåtgärder och arbetsgivarna tog till lockouter som ibland blev långvariga. I detta sammanhang kan nämnas att arbetsgivare inom byggnadsämnesindustrin redan 1889 genomförde den första kända organiserade lockouten i Sverige. Det var Skånska Cementaktiebolaget och tre fristående tegelbruk i Lomma som med anledning av att arbetarna i Lomma bildat en fackförening, benämnd Lomma Arbetareklubb, vidtog denna stridsåtgärd.

Efter en politisk generalstrejk 1902 ansåg de svenska arbetsgivarna det nödvändigt att vidta motåtgärder för att tillvarata sina vitala intressen. Det ledde till att de slöt sig samman och bildade Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) i september 1902.

I mars 1903 fanns inom SAF 78 medlemsföretag med 21 065 arbetare och 1907 997 företag med ca 130 000 arbetare. Till dessa siffror skall läggas drygt 90 000 arbetare anställda i medlemsföretag inom de fem fristående arbetsgivarorganisationerna bland vilka kan nämnas Sveriges Verkstadsförening omfattande ca 30 000 arbetare. SAF hade till huvuduppgift att sluta samman arbetsgivarna, främja bildandet av arbetsgivarförbund, bistå förbund och företag med att lösa tvister och att administrera en konfliktförsäkring.

Fr.o.m. 1905 stärktes SAFs ställning gentemot företagen genom tillkomsten av § 23 i stadgarna (sedermera § 32), innebärande att inga avtal av kollektivnatur fick ingås utan föreningens godkännande. Avtalen skulle innehålla en klausul om arbetsgivarnas rätt att *”fritt antaga och avskeda arbetare samt att leda och fördela arbetet”*. I detta sammanhang kan noteras att LO däremot länge i förhållande till sina medlemsförbund enbart hade en rådgivande och stödjande funktion.

På förslag av ingenjör R. F. Berg, den dåvarande chefen för Skånska Cementaktiebolaget, organiserade sig cement- och tegelföretagen i södra Sverige i början av 1906 i "Skånes Arbetsgifvareförbund inom Byggnadsämnesindustrien". I Stockholm fanns sedan två år "Cementarbetsgivareföreningen" som organiserade betongföretagen inom regionen.



Rudolf Fredrik Berg



Lomma cementfabrik på 1880-talet.

Det nybildade skånska regionala förbundet uppgick redan efter några månader i Allmänna Arbetsgivarföreningen (AAF) som bildats i Malmö i juni 1902 som en rikstäckande arbetsgivarorganisation. AAF inträdde dock som ett ortförbund i SAF 1906.

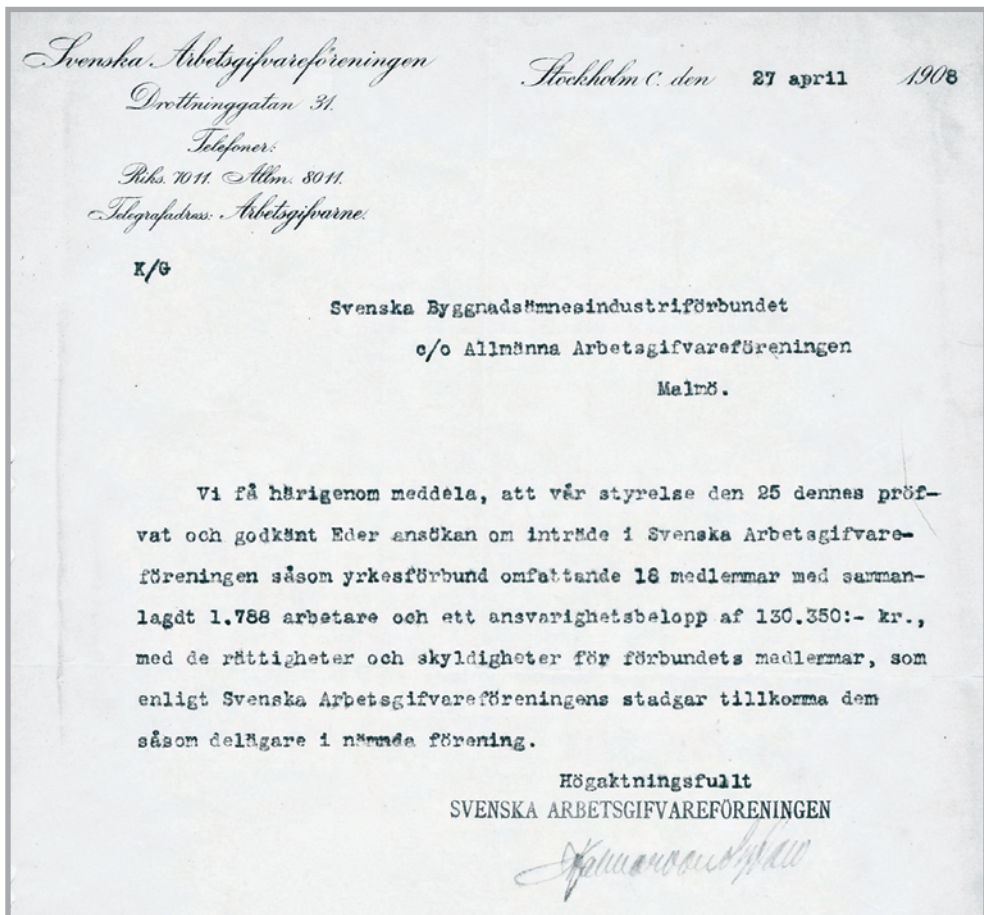
1908 var antalet medlemsföretag inom byggnadsämnesindustrin så stort att ett yrkesförbund kunde bildas. Byggnadsämnesföretagen överfördes då från AAF till "Svenska Byggnadsämnesindustriförbundet" som konstituerades i Malmö den 30 mars 1908 som ett rikstäckande arbetsgivarförbund inom SAF med vice häradshövdingen E Wehtje som ordförande. Förbundsnamnet ändrades 1915 till Byggnadsämnesförbundet (BÄF).



Ernst Wehtje

Förbundet skulle enligt stadgarna "sammansluta sådana arbetsgivare, som i Sverige idka fabriksmässig tillverkning av byggnadsmaterialer framställda av lera, sten, sand m.fl. ämnen för att tillvarataga och främja gemensamma intressen och lämna stöd i frågor rörande förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare".

Ändamålsparagrafen har varit utformad på detta sätt under hela hundraårsperioden.



SAFs godkännande den 27 april 1908 av BÄF:s inträdesansökan.

Vid starten fanns endast 17 medlemsföretag men tre månader senare var medlemsantalet 56. I början anslöts endast cement-, eternit- grustags- och stenkrossföretag samt tegelbruk. Under årens lopp tillkom även betongindustrier, cementvaru- och murbruksfabriker, gipsplattetillverkare, kalkbruk, keramiska

industrier, kritbruk, mineralullsfabriker, takpappföretag m.fl. Förbundet var fram till 1963 indelat i fyra geografiska kretsar.

De avtal som tecknades mellan arbetsgivare och arbetare var ursprungligen individuella. Fackliga sammanslutningar uppträdde kring sekelskiftet på den lokala nivån och riktade krav direkt mot varje företag eller direkt mot företagen på orten. De individuella avtalen ersattes som en följd härav successivt av kollektivavtal vars form och innehåll växte fram ur de allt mer schabloniserade individuella avtalen. Kollektivavtalen kom således till en början att i regel gälla för enskilda arbetsplatser, s.k. lokalavtal. I vissa fall fanns även ortsavtal. Exempel på ortsavtal - och ett embryo till en arbetsgivarförening för byggnadsämnesföretag - var när de fem Lommategelbruken år 1903 gemensamt tog upp förhandlingar och träffade avtal med Svenska Grov- & Fabriksarbetarförbundet. Detta skedde sedan förbundet ifråga riktat samma krav till var och en av de fem tegelbruken.

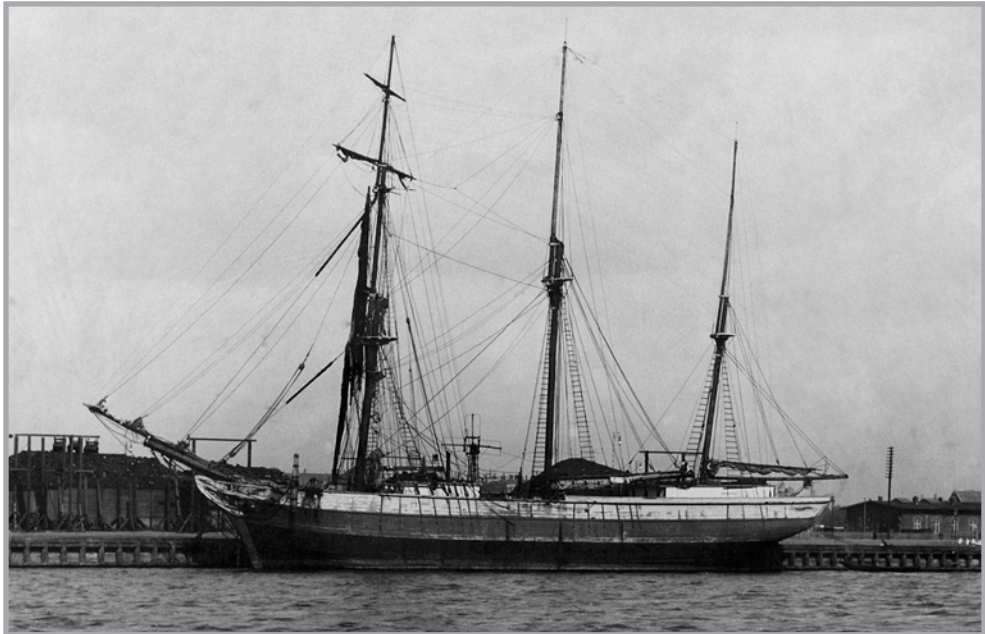
Övergången från individuella avtal till lokala avtal kan således sägas vara en första rörelse mot mera centraliserade avtal och förhandlingar.

Redan vid BÄFs första förbundsmöte i juni 1908 fick styrelsen i uppdrag att säga upp de lokala kollektivavtalen och inrikta avtalsförhandlingarna på ett avtal för hela den svenska byggnadsämnesindustrin - ett riksavtal.

Vid BÄFs start rådde en kraftig depression och hårda motsättningar mellan arbetsgivare och arbetstagare inte minst i principiella frågor, främst om rätten att fritt antaga och avskeda arbetare samt att själv leda arbetet, något som ansågs livsviktigt för företagen. Principen fanns, som ovan nämnts, inskriven i SAFs stadgar som § 23. Det dröjde fram till 1906 innan fred slöts med arbetarparten i dessa frågor. Det skedde genom den s.k. decemberkompromissen, då SAF och LO erkände varandras förhandlingsrätt, och då LO godkände principerna i § 23 och släppte kravet på organisationstvång, dvs. att arbetsgivaren endast skulle få anställa fackligt organiserade arbetare. Denna uppgörelse var dock preliminär. Först 1909 och efter "storstrejken" var slutlig fred uppnådd i dessa frågor för åtskilliga årtionden framåt. Det var första gången SAF och LO möttes vid förhandlingsbordet. Trettio år skulle förflyta till nästa gång.

Samma år som BÄF bildades fördes striden om makten över arbetet och § 23-avtal. Transportarbetarna krävde monopol på allt arbete i hamnarna, vilket

ledde till svåra konflikter på många håll. Hamnarbetarna i Malmö strejkade. För att bryta strejkerna kallades arbetsvilliga stuveriarbetare in från England. Dessa inkvarterades på logementsfartyget Amalthea som sprängdes av ungsocialister på sommaren 1908 med påföljd att en engelsman dog och 23 skadades.



Amalthea-dådet sommaren 1908.

Foto: Malmö Stadsarkiv.



BÄF-arbetsgivarnas principiella inställning i § 23-frågorna kommer till klart uttryck i vad BÄFs förste ordförande, Wilhelm de Shàrenggrad, uttalade redan 1906: *”...att arbetsgifvarne erkänna arbetarne såsom en part, som har rätt att vid aflönings- och andra bestämmelser medverka; att arbetsgifvarne därför alltid äro villiga till underhandlingar och ej afgifva något ultimatum förr, än situationen verkligen kräfver ett sådant; att de bemöda sig om full rättvisa gentemot arbetarne; men att de å andra sidan med orubblig fasthet vidhålla det, som de anse vara rättvisa, och särskilt att de ej på något sätt lämna makten ur sina händer och ej heller tillåta att till fackföreningen ej hörande arbetare af kamraterna behandlas på det sätt, som arbetarne själfva benämna ”trakasseri”*”.

1909-1937

Förbundsförhandlingar och riksavtal.

Industrisamhället i modern mening får sitt genombrott och arbetsmarknadens organisationer växte sig starka under en tid som präglades av upprepade ekonomiska depressioner. Innehållet i avtalen formades av parterna själva, ofta under vånda och sedan stridsåtgärder tillgripits. Strejker och lockouter var allmänt sett vanligt förekommande under dessa tre decennier och avtalsförhandlingarna mynnade inte sällan ut i avtal innebärande oförändrade eller försämrade arbetsvillkor.

Kollektivavtalet fick allt större betydelse för avtalsvillkoren. Under årens lopp hade parterna utvecklat kollektivavtalet till att i praktiken vara ett fredsdokument utan att rättsprinciperna var juridiskt klara. Först 1928 fastslogs dessa i lagen om kollektivavtal. Åtskilliga lagstiftningsalternativ gällande arbetsmarknaden fördes fram under denna period, men flertalet ledde inte till lagstiftning på grund av motstånd från organisationerna. Förslagen avsåg främst arbetarskyddet och åtgärder för att begränsa parternas stridsåtgärder.

Under hösten 1908 och våren 1909 hängde konflikthotet över de avtalsförhandlingar som fördes på olika förbundsområden. Arbetsgivarna var inställda på att pressa ned lönenivån under den allt sämre konjunkturen med rådande depression.

BÄF verkställde en månadslång lockout under försommaren 1909 för att i enlighet med styrelsens beslut uppnå ett riksavtal med samtliga berörda fackliga organisationer. Riksavtal var dock relativt sällsynta och det är därför värt att notera att de första förhandlingarna under våren 1909 mellan det nybildade BÄF å ena sidan och Svenska Grov- och Fabriksarbetarförbundet å andra sidan ledde fram till det första riksavtalet för byggnadsämnesföretag. En hel del bestämmelser hämtades från det lokalavtal som 1903 tecknats för tegelbruken i Lomma. BÄFs riksavtal betecknades vid denna tidpunkt av SAFs tidning Industria som ett mönsteravtal.

Herr Ordföranden i Svenska Byggnadsarbetarsindustrial
förbundet

Malmo

Med anledning af den pågående för oss alldeles
vessande lockouten inom förbundet på vi vordförmäst
ansöka att Herr ordföranden vill kalla delegatene
i förbundet till sammankommande fortast möjligt i
och för behandling af frågan om lockoutens snara
upphäfvande.

Helsingfors och Klippan den 22 maj 1909

Helsingfors Cinders- och Tegelbruk-Aktiebolag
Åby-Klippans
Tegelbruksaktieförbund

Lockouten frestade på sammanhållningen.

Genom riksavtalet kan sägas att, knappt ett år efter bildandet av BÄF, togs ytterligare ett steg mot en centralisering av avtals- och förhandlingssystemet på BÄF-området. Alltsedan dess har förbundsförhandlingarna i första hand handlat om utformningen av innehållet i detta grundläggande avtal med eller utan påverkan från andra håll i organisationsvärlden.

Arbetsgivarna på BÄF-området ansåg att ett riksavtal hade betydande fördelar, som att mera ordnade och likformiga förhållanden kom till stånd. Men man konstaterade redan då att en mindre gynnsam effekt av riksavtalen var den lönestandardisering som följde härav och den ökade stelhet som uppstod på arbetsmarknaden.

Ordinarie arbetstid.

1. För arbetare, som ej arbeta i skift, är den ordinarie arbetstiden, nödiga måltidsraster oberäknade, 60 timmar per helgfri vecka, fördelade med 10 timmar per dag. Dock skall på de arbetsplatser, där arbetstiden förut varit kortare, densamma på lördagarna inskränkas till den nuvarande, dock lägst 7 timmar.

2. Vid brist på arbete eller då årstiden, väderleken, maskinskada eller andra omständigheter det påkalla, kan arbetsgivaren företaga ändring i ävensom förkortning av den eljest fastställda arbetstiden. Vid tillfällig ökning av sålunda förkortad arbetstid räknas alltid för de arbetare, som ej arbeta i skift, 10 timmar som ordinarie tid.

3. Vid skiftesarbete är den ordinarie arbetstiden för varje skift 10 timmar, måltidsraster oberäknade; eller, där driften så fordrar, 12 timmar, måltidsraster inberäknade.

4. För vecko- och månadslöntagare må överenskommelse om ordinarie arbetstid träffas i varje särskilt fall, oberoende av vad här ovan är stadgat.

Arbetstidsbestämmelserna i riksavtalet 1909 (ovan) respektive 2007.

§ 2 Arbetstidsbestämmelser

Dessa bestämmelser ersätter arbetstidslagen i dess helhet.

Mom 1

Dagarbete

För arbetstagare, som ej arbetar i skift, är den ordinarie arbetstiden, raster oräknade, i genomsnitt 40 timmar per helgfri vecka, varvid arbetstiden beräknas utgöra 2012 timmar i genomsnitt per kalenderår.

Mom 2

Skiftarbete

- a) Vid intermittent tvåskiftsarbete är den ordinarie arbetstiden, raster oräknade, i genomsnitt 38 timmar per helgfri vecka, varvid arbetstiden beräknas utgöra 1912 timmar i genomsnitt per kalenderår.
- b) Vid kontinuerligt tvåskiftsarbete är den ordinarie arbetstiden, raster oräknade, i genomsnitt 38 timmar per helgfri vecka, varvid arbetstiden beräknas utgöra 1912 timmar i genomsnitt per kalenderår.
- c) Vid intermittent treskiftsarbete är den ordinarie arbetstiden i genomsnitt 38 timmar per helgfri vecka, varvid arbetstiden beräknas utgöra 1912 timmar i genomsnitt per kalenderår.
- d) Vid kontinuerligt treskiftsarbete (arbete som regelbundet pågår utan uppehåll även sön- och helgdagar) är arbetstiden i genomsnitt 35 timmar per helgfri vecka, varvid arbetstiden beräknas utgöra 1760 timmar i genomsnitt per kalenderår.
- e) Vid treskiftsarbete skall som regel, om sjukdom, bostadsförhållanden eller dylikt ej utgör hinder, samma arbetstagare icke mera än högst 7 dagar i följd beordras till nattskift och därefter, om han så önskar, bli befriad från dylikt arbete under minst 14 dagar.
- f) Vid skiftarbete gäller ifråga om raster resp ledighet för intagande av förtäring på arbetsplatsen vad som anges härom i mom 6 och 7.

Efter det att riksavtalet tecknats rådde arbetsfred under endast en kort period. BÄF och dess arbetare drogs med i den s.k. storstrejken under augusti-september 1909. Sedan SAF svarat med en lockout av samma omfattning klingade konflikten successivt av under hösten men avslutades aldrig formellt. Konflikten omfattade som mest inemot 300 000 arbetare. Storstrejken lamslog bl.a. byggnadsindustrin vilket medförde att särskilt tegelindustrin drabbades hårt, se brev s. 20. För flertalet medlemsföretag varade konflikten inemot 11 veckor.

Därefter rådde en lugn arbetssituation för det svenska näringslivet fram till tiden strax före första världskriget. Det första riksavtalet gällde till och med den 31 december 1913.

I de förhandlingar som fördes under andra halvåret 1913 framförde de fackliga arbetarorganisationerna mycket långtgående krav medan arbetsgivarna endast kunde tänka sig smärre förändringar i avtalen. Mot bakgrund av de mycket dåliga konjunkturerna för främst cement- och tegelindustrin och arbetarnas vittgående krav, förklarade BÄF-arbetsgivarna i början av januari 1914 lockout omfattande ca 4000 arbetare. Lockouten pågick ända fram till slutet av april detta år, då avtal träffades om endast mindre höjningar av lönerna för de lägst avlönade. Avtalet gällde för perioden fram till och med den 31 december 1917.

Det kan noteras att förhandlingar vid denna tidpunkt fördes med, utöver Svenska Grov- & Fabriksarbetareförbundet, ytterligare sju fackliga arbetarorganisationer. BÄF har under årens lopp med andra arbetstagarorganisationer inom och utom LO tecknat avtal som i regel berört enstaka företag eller en mindre företagsgrupp. Förbundet har dock målmedvetet arbetat för och även lyckats med att genomgående anpassa nämnda avtal till riksavtalet. En del av dessa organisationer kom med tiden, i enlighet med den av LO 1912 antagna industriförbundsprincipen, att uppgå i Svenska Grov- & Fabriksarbetareförbundet och dess efterföljare.

Efter första världskrigets utbrott i augusti 1914 följde en våldsam stegring av levnadskostnaderna som varade ända fram till 1920. På många avtalsområden gällde fleråriga avtal varför reallönerna under de tidiga krigsåren sjönk med ca 15 %. På BÄF-området, liksom på arbetsmarknaden i övrigt, kom avtalade löner så småningom att kompenseras genom s.k. dyrtidstillägg som fastställdes för

Tillkännagivande.

Sedan de underhandlingar angående upprättande av ett riksavtal med tillhörande prislistor, som förts mellan Svenska Byggnadsämnesindustriförbundet å ena sidan och vederbörande arbetareorganisationer å andra sidan, onsdagen den 24 d:s ännu icke hade medfört något resultat, avlät Svenska Byggnadsämnesindustriförbundet sagda dag till vederbörande arbetareorganisationer ett ultimatum av innehåll, att, såvida överenskommelse icke bleve träffad tisdagen den 30 d:s, så komme lockout att inträda hos samtliga förbundets delägare fredagen den 2 januari 1914 kl. 6 f. m.

Emedan underhandlingarna denna dag strandat, så träder lockouten i kraft fredagen den 2 januari 1914 kl. 6 f. m.

I avseende på lockouten skola följande närmare bestämmelser gälla:

- a) Lockout äger, med nedannämnda undantag, rum hos förbundets samtliga delägare och omfattar alla deras arbetare, dock att jämlikt § 22 i Svenska Arbetsgivareföreningens stadgar delägare icke är pliktig att utestänga arbetare, vilka skriftligen eller muntligen i vittnens närvaro förklara, att de icke tillhöra Landsorganisationen eller Svenska Järnvägsmanaförbundet, samt förbinda sig att icke med penningar understödja utestängda arbetare eller deras organisation;
- b) Arbetsgivare äger behålla i arbete lagstadda tjänare ävensom de arbetare, vilka äro behöfliga för skötande av levande djur eller förrätande av arbeten, som ej utan fara för liv eller egendom eller för enskild eller allmän säkerhet kunna åsidosättas, och äger styrelsen att vid behov lämna närmare bestämmelser om tillämpningen härav.
- c) Om i något fall personliga tjänsteavtal skulle finnas med fackföreningsmedlemmar, må vår styrelse efter omständigheterna besluta om sådana arbetares bibehållande i arbetet.

Malmö den 30 december 1913.

Svenska Byggnadsämnesindustriförbundet.

ARBEITSGIVARE
FÖRENINGEN

BÄF proklamerar lock-out från och med den 2 januari 1914.

varje avtalsområde för sig. Först 1918 uppnådde arbetarna åter den reallön man haft före kriget. Några större konflikter förekom inte på byggnadsämnesföretagen under krigsåren.

1919 och 1920 skärptes allmänt läget på arbetsmarknaden och en rad större strejker bröt ut, orsakade av 1919 års lag om begränsning av arbetstiden –den s.k. åttatimmarslagen. Den stora stridsfrågan gällde vilken compensation som skulle utges för lönebortfallet. Även för BÄF blev dessa år besvärliga men endast smärre strejker igångsattes på arbetsplatserna. Det kan noteras att BÄF 1920 på SAFs initiativ genomförde en sympatiåtgärd, kallad materialspärren, för byggnadsföretag genom att reducera leveranserna av byggmaterial till de företag som ej var organiserade.

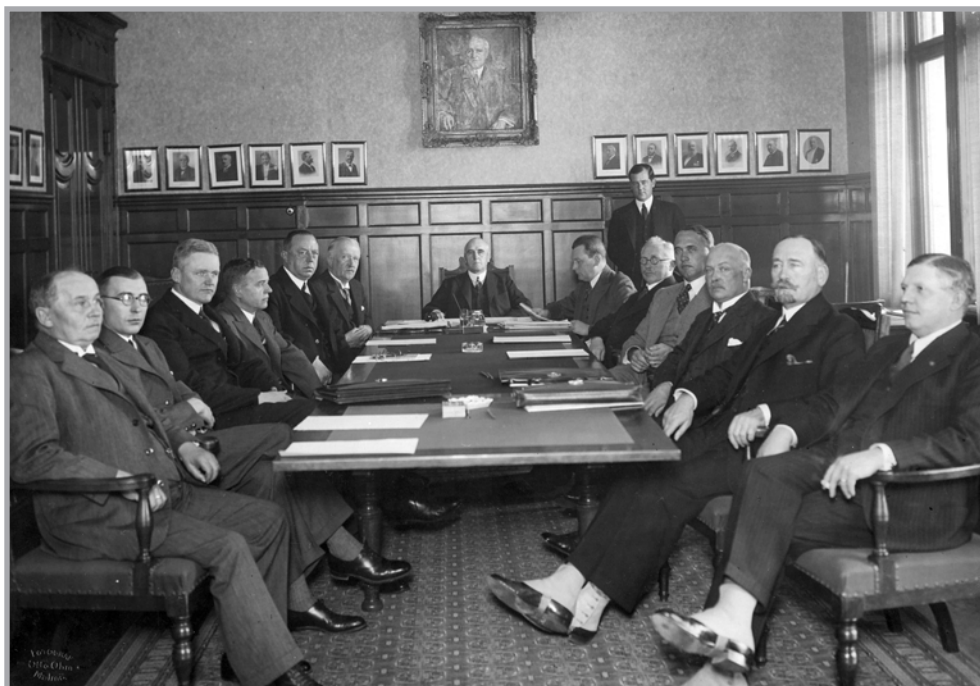
Under slutet av 1920 drabbades Sverige åter av en plötslig och mycket djup depression med ett häftigt prisfall. Under en tvåårsperiod genomdrev BÄF lönesänkningar på upp till 30-40 %. 1923 skedde en viss omsvängning i det ekonomiska läget med åtföljande krav på betydande lönehöjningar. Efter en månadslång allmän lockout inom byggnadsämnesindustrin under senvintern 1923 träffades ett tvåårsavtal innehållande lönehöjningar.

Även 1925 års avtal medförde smärre lönehöjningar.

I Sverige uppnåddes under perioden 1925-1928 jämförelsevis lugnare ekonomiska förhållanden kulminerande i en högkonjunktur 1928. År 1925 genomförde SAF en två veckor lång storlockout som dock inte berörde byggnadsämnesföretagen, eftersom BÄF redan hade träffat avtal som kom att gälla fram till och med 1928. 1928 års avtal innebar inga löneförändringar.

Riksdagen antog 1928 lagarna om kollektivavtal, som föreskrev fredsplikt för part som är bunden av kollektivavtal, och om arbetsdomstol. Trots att kollektivavtalslagen byggde på regler som parterna själva i det praktiska handlandet kommit fram till, reagerade LO hårt mot lagen. En endags landsomfattande proteststrejk genomfördes. Motståndet blev dock kortvarigt.

På 1930-talet kom avtalsförhandlingarna in i en lugnare fas trots lågkonjunktur och den utveckling av den svenska kronan som följde i slutet av 1931 genom frikopplingen från guldmynntfoten. BÄF drev under 1930-talets



*BÄF:s styrelse 3 oktober 1932. Från vänster: Lars Christensson, Nils Sterner, Nils Daniel-
sen, Ivar Åkerman, Axel Edgren, A. de Jounge, Wilhelm de Shärenggrad (ordförande), N. E.
Malmgren, G. W. Nymberg, Ernst Wehtje, Th. Örtenblad, Gunnar Wulf och Curt Camtiz.
Stående: Max de Shärenggrad.*

förhandlingar upprepade krav på lönesänkningar vilket ledde till oförändrade löner och sänkning på någon punkt.



Den av regeringen tillsatta förlikningskommissionen inom byggnadsämnesindustrin vid riksavtalsförhandlingarna den 20 januari 1933. Från vänster: Sekreterare Olle Ekblom, Överståthållare Henning Elmqvist och Borgmästare Johan Bååth.

För första gången i BÄFs historia kunde avtalsfrågan lösas först sedan medlare kopplats in i 1933 års förhandlingar. Det kan också särskilt noteras att det var sista gången under förbundets hundra år som en avtalsuppgörelse innebar lönereduktioner. Först 1938 träffades avtal innehållande lönehöjningar.

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt antogs 1936 och trädde i kraft året därpå. Vissa formuleringar, av parterna fastställda i kollektivavtalen, flyttades direkt in i lagtexten. Lagen gav vind i seglen åt arbetsledarnas och tjänstemännens organisationssträvanden.

Under denna period var arbetsgivarförbunden relativt självständiga visavi SAF. Till en början var BÄFs verksamhet i huvudsak inriktad på arbetsgivarfrågor i mer begränsad bemärkelse. Viktigast var således att förhandla med arbetarnas fackliga organisationer i avsikt att träffa kollektivavtal, att lösa tvister om tolkningen och tillämpningen av dessa avtal, att bistå företagen med att upprätta ackordsprislistor mm. Så småningom utvidgades arbetsuppgifterna genom tillkomsten av nya arbetsmarknadslagar såsom arbetstidslagen, semesterlagen, arbetarskyddslagen m.fl.

Under det första kvartsseket i BÄFs tillvaro genomförde förbundet fyra lockouter i samband med riksavtalsförhandlingar, varav tre var allmänna och en avsåg kakelindustrier i Uppsala, vars arbetare var organiserade i Svenska Kakel- & Plattarbetareförbundet. I övrigt förekom fyra mer begränsade lockouter. Antalet strejker under samma period uppgick till 137. Ingen strejk var föranledd av några riksavtalsförhandlingar. Endast två av dessa strejker var landsomfattande, nämligen storstrejken 1909 och den allmänna endagsstrejken i anledning av antagandet av lagarna om kollektivavtal och arbetsdomstol 1928. Resten av strejkerna berörde enskilda företag eller grupper av företag. Bland dessa kan nämnas 12 strejker med anledning av Ådalshändelserna 1931. Det kan konstateras att efter 1932 har - med undantag av 1980 års konflikthändelser - arbetsfred rått på BÄF-området.

År	Antal lockouter	Antal strejker	A n m ä r k n i n g a r
1909	1 ¹⁾	1 ²⁾	1) Allmän (17/5—12/6) i samband med riksavtalsförhandlingar. 2) Storstrejken (4/8—slutet av september i flertalet fall).
1914	1 ³⁾		3) Allmän (2/1—21/4) i samband med riksavtalsförhandlingar.
1916		1	
1917		4	
1918		4	
1919		12	
1920		13	
1921	4	14	
1922	1	11	
1923	1 ⁴⁾	8	4) Allmän (1/3—9/4) i samband med riksavtalsförhandlingar.
1924	1 ⁵⁾	9	5) Kakelindustrin (2/1—28/2).
1925		11	
1926		2	
1927		4	
1928		6 ⁶⁾	6) Därav en allmän (proteststrejken vid arbetsfredslagarnas antagande 22/5).
1929		8	
1930		4	
1931		21 ⁷⁾	7) Därav 12 st. den 21—22/5 med anledning av Ådalshändelserna.
1932		2	

Översiktstabell, konflikter inom byggnadsämnesindustrin under perioden 1909-1932.

1938-1950

Saltsjöbadsavtal och förbundsförhandlingar om riksavtal.

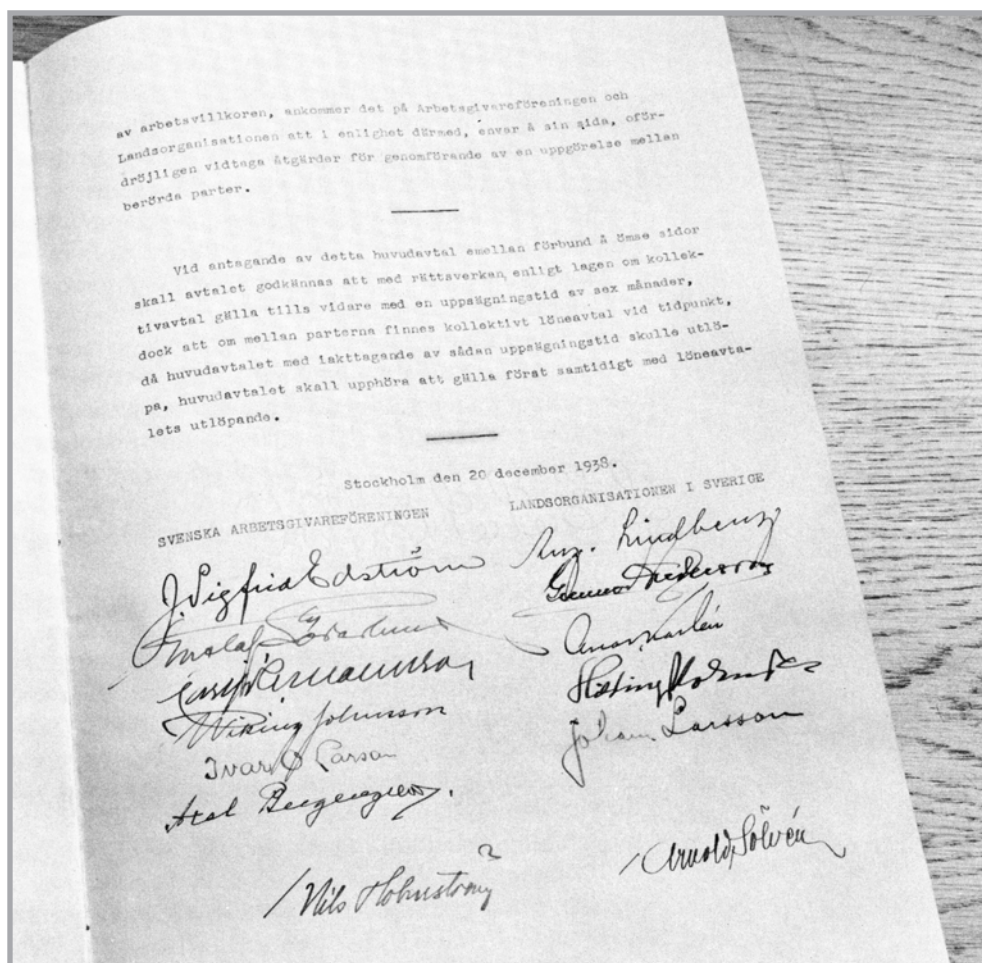
De första decennierna av 1900-talet var således allmänt sett mycket konfliktfyllda. Stora skador uppstod för såväl företag som allmänhet. Regeringen övervägde lagstiftning för att begränsa oron på arbetsmarknaden och tillsatte 1934 en utredning.

Innan regeringen hunnit vidta åtgärder med anledning av utredningens betänkande inledde SAF och LO - utan statlig medverkan - förhandlingar i Saltsjöbaden 1936, vilka 1938 ledde fram till det första s.k. Saltsjöbadsavtalet.

Syftet med avtalet var att parterna utan statlig inblandning på arbetsmarknaden och i lönebildningen - genom öppna och förtroendefulla överläggningar - skulle försöka klara ut sina egna mellanhavanden. Huvudavtalet 1938 framhöll



Undertecknande av Saltsjöbadsavtal.



Undertecknat Saltjöbadsavtal.

förhandlingen som det naturliga sättet för att bilägga motsättningar och ställde därvid till förfogande en särskild förhandlingsberedskap för de båda centrala organisationerna. Avtalet innehöll förhandlingsordning för behandling av tvister, förbud mot sådana ekonomiska stridsåtgärder som otillbörligt kränker individens frihet, skydd för samhällsviktiga funktioner, regler om uppsägning av anställning och permittering samt regler om inrättandet av en permanent förhandlings- och skiljenämnd mellan SAF och LO, Arbetsmarknadsnämnden. Efter hand kom viktiga fält inom arbetslivet t.ex. arbetarskydd, yrkesutbildning, arbetsstudier och rationalisering samt medinflytande (företagsnämnder), att täckas av avtal om samverkan mellan parterna både lokalt i företagen och centralt mellan organisationerna. Genom dessa olika samarbetsavtal, som

efterhand kom att revideras, vidgades BÄFs och övriga arbetsgivarförbunds verksamhetsfält ytterligare.

Saltsjöbadsavtalet, som således hade förhandlats fram på högsta centrala nivå, hade den konstruktionen att det genom frivillig överenskommelse mellan SAFs och LOs förbund skulle antagas som kollektivavtal för det gemensamma förbundsområdet. Huvudavtalet och efterföljande olika samarbetsavtal fick genom den s.k. Saltsjöbadsandan stor betydelse för utvecklingen på arbetsmarknaden under i första hand 1950- och 1960-talen.

När andra världskriget bröt ut i september 1939 ändrades i hög grad förutsättningarna på arbetsmarknaden. På arbetarsidan hade man i gott minne förhållandena under det första världskriget med prisstegringar och varubrist. Den fackliga sidan begärde därför kompensation för den stegring av levnadskostnaderna, som man räknade med skulle bli en följd av kriget. SAF och LO enades ganska snart om att ta upp centrala förhandlingar rörande dessa frågor. Sådana indexförhandlingar fördes varje år under hela kriget fram till 1946. Dessa innebar en rekommendation till förbunden, inklusive BÄF, att vid prisstegringar medge viss kompensation. I stort sett tillförsäkrade detta arbetarna tre fjärdedels kompensation för levnadskostnadsstegringar. Ett syfte med indexavtalen var att förhindra att förbundsavtalen blev alltför kortfristiga. 1940 års BÄF-avtal kom också i linje härmed i stort sett att gälla fram till 1945. Genom dessa indexavtal togs också ett första steg mot centrala förhandlingar mellan SAF och LO.

När lönebildningens krafter släpptes fria efter andra världskriget utbröt 1945 på verkstadsområdet den största konflikten sedan 1909. Förhandlingarna 1946-1948 genomfördes genomgående utan konflikter. Sedan LO inför 1948 års förhandlingar deklarerat att man inte hade fullmakt från sina förbund att föra centrala förhandlingar, beslöt SAF att "ensidigt" samordna förhandlingarna för åtta stora arbetsgivarförbund. Detta skedde med stöd av § 23 i SAFs stadgar, som innebar att förbunden inte kunde träffa avtal utan godkännande från SAFs styrelse. Övriga branscher- däribland BÄF- följde sedan den norm som bildats. Under de två följande åren prolongerades avtalen i stort sett oförändrade som en följd av uppslutning kring regeringens signaler om stabilisering av det ekonomiska läget.

1951-1990

Centralisering. Förbundsförhandlingar inom ramen för en central överenskommelse.

Under 1950-talets första hälft fördes allttjämt förhandlingarna avseende såväl arbetare som tjänstemän på förbunds nivå men inslagen av samordning inom SAF-området blev alltmer påtagliga.

1951/1952 års avtalsrörelse ledde fram till det första egentliga centrala löneavtalet mellan SAF och LO om man bortser från krigsårens indexavtal. Koreakrisen föregående år hade fört med sig en internationell prisstegring som hotade att leda till en okontrollerbar inflation i Sverige samtidigt som stor arbetskraftsbrist rådde. Under 1951 låg levnadskostnaderna 15-16 procent över föregående års nivå.

I avvaktan på resultatet av förhandlingar mellan SAF och LO om ett indexavtal uppsköts förbundsförhandlingarna. SAF krävde som ett villkor för att träffa ett indexavtal att detta blev en del av och en grund för förbundsavtalen om löner och allmänna villkor. Uppgårelsen för 1952 innebar en prisgarantiklausul, generell löneökning för män med 8 procent och för kvinnor 10 procent samt en extra löneökning vid lågt löneläge. Alla avtal var preliminära tills samtliga frågor lösts.

I och med att motiven för indexuppgörelser försvann under de följande tre åren återgick parterna till förbundsförhandlingar. En viss avmattning av konjunkturen inträffade 1952 och i början av 1953 men ett markant uppsving inträffade 1954. 1953 utbröt en fem veckor lång konflikt på livsmedelsområdet som berörde BÄFs samarbetsorganisation Livsmedelsbranschens Arbetsgivareförbund.

Inför 1955/1956 års avtalsförhandlingar förelåg högkonjunktur och brist på arbetskraft. SAF föreslog att förhandlingarna skulle föras i samordnade former, vilket dock LO till en början motsatte sig. Först sedan det visat sig att förbundsförhandlingar inte ledde till resultat, kunde SAF och LO enas om att



BÄFs styrelseordförande Elam Tunhammar, SAFs verkställande direktör Bertil Kugelberg.

inleda centrala förhandlingar. Efter ungefär två månaders förhandlingar träffades en central uppgörelse SAF, LO och TCO under en förlikningskommissions medverkan.

Denna nya centraliserade förhandlingsmodell kom att bestå fram till början av 1990-talet. SAF-LO-uppgörelsen fick formen av en rekommendation till förbunden å omse sidor om nya avtal. Arbetaravtalen på förbunds nivå skulle sedan förhandlas fram inom den centrala SAF-LO-uppgörelsens ramar. Det innebar i praktiken på BÄF-området - liksom på andra förbundsområden - att i förbundsförhandlingarna fastställdes avtalstimlöner, lönetillägg av olika slag samt övriga allmännavillkor. Återstoden av utrymmet enligt SAF-LO-uppgörelsen disponerades till generella höjningar och/eller företagspotter. Förhandlingarna fördes under fredsplikt och om oenighet uppstod kunde tvistefrågan föras till avgörande av SAFs och LOs små delegationer, det s.k. domkapitlet.

Under 1950-talet träffades för SAF-LO-området avtal om att utveckla en gemensam arbetarlönestatistik. Denna följdes något senare av en gemensam tjänstemannalönestatistik.

Bakom en mer permanent övergång till centrala uppgörelser låg parternas överväganden av såväl praktisk och principiell som taktisk karaktär. Det var SAF som vid denna tidpunkt drev på centraliseringen, då man uppfattade att LOs taktik var att bryta upp arbetsgivarfronten på det svagaste förbundsområdet. SAF önskade också nå snabbare uppgörelser och därmed undanröja tendensen att avtalen blev allt dyrare under förbundsförhandlingarnas gång. Vidare ville arbetsgivarsidan också komma ifrån smittoeffekten mellan närbesläktade branscher.

Det som motiverade LO att ansluta sig till den centrala ordningen var en rädsla för att en utdragen förhandlingsprocess innebar att andra fack än det egna skulle kunna tillkämpa sig bättre avtalsvillkor. Vidare skulle en centralisering kunna öka möjligheterna att föra en solidarisk lönepolitik, svaga företag skulle inte kunna åka snålskjuts på lönedifferentieringen.

Centrala förhandlingar skulle också i konfliktsammanhang medföra en slags terrorbalans, såtillvida att de omfattade så många företag och anställda att en konflikt för parterna skulle te sig näst intill förödande. Den starkt centraliserade svenska förhandlingsmodellen passade också väl ihop med utvecklingen i övrigt i samhället. Modellen var mycket effektiv under de första femton åren efter kriget då den svenska industrin gynnades av stark efterfrågan och svag konkurrens när Europa byggdes upp.

Det fanns dock bland arbetsgivareförbunden och så även hos BÄF redan tidigt funderingar kring den centrala modellen. Således skrev Max de Shàrengrad, BÄFs vd 1942-1963, följande i ett utkast till historik 1963:

”Från förbundets tillkomst 1908 fram till andra världskriget kan sägas att man vid upprättandet av kollektivavtalen, såväl ifråga om lönesättningen som ifråga om en mängd andra stadganden, i huvudsak tog hänsyn endast till den egna industrigrenens betingelser och konjunkturmässiga situation. Naturligtvis togs, genom delägarskapet i Svenska Arbetsgivareföreningen, vid varje förhandlingstillfälle även hänsyn till förhållandena inom andra industrigrenar. I och med introducerandet på 1940-talet av de s.k. centrala förhandlingarna mellan Svenska Arbetsgivareföreningen å ena sidan samt Landsorganisationen respektive Arbetsledare- och Tjänstemannaorganisationerna å andra sidan, har det emellertid blivit allt svårare och svårare för förbundet – liksom för



BÄFs och Fabriks små delegationer år 1968. Från vänster: Uno Ekberg, Göte Rossing, Enar Ågren och Josef Linder, alla från Fabriks. Elam Tunhammar, Nils Sterner, Nore M. Malmgren och Bertil Ewe, alla från BÄF.

övriga yrkesförbund – att uppgöra avtal på basis av i huvudsak den egna industrigrenens behov och intressen. Centralförhandlingarna, vilka säkerligen varit nödvändiga och även i framtiden icke torde kunna undvikas, ha, även om de medverkat till en viss stabilisering av den svenska samhällsekonomiska utvecklingen, i en del avseenden verkat hämmande på det enskilda yrkesförbundets avtalsförhållanden.”

Under den period den centrala förhandlingsmodellen tillämpades överfördes en stor del av de uppgifter som sammanhänge med avtalsförhandlingarna till SAF som därmed växte sig allt starkare. Förbunden kom att verka alltmer i skuggan av sin huvudorganisation.

De fackliga tjänstemannaorganisationerna hade från och med slutet av 1930-talet successivt vuxit i omfattning och styrka från att på 1930-talet utgöra ca tio procent av företagens anställda inom BÄF-området, till att år 2007 utgöra ca 35 procent. Till en början framträdde inte tjänstemannaorganisationerna som kollektiva avtalsparter. Man nöjde sig beträffande löner och allmänna anställningsvillkor med en rent individuell reglering.

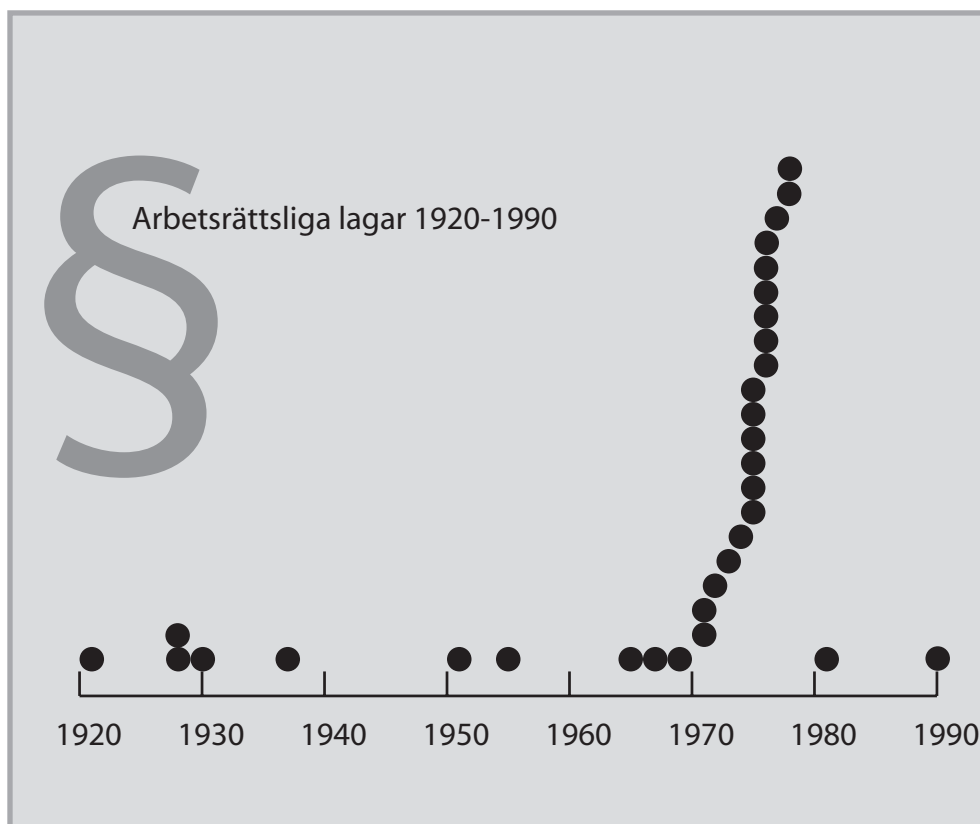
I början av 1950 träffade BÄF det första riksavtalet på tjänstemannaområdet med Svenska Industritjänstemannaförbundet (SIF). Strax dessförinnan hade avtal även träffats med Sveriges Arbetsledareförbund (SALF). Dessa avtal omfattade enbart allmänna anställningsvillkor. Förhandlingar om löner kom till stånd först under senare delen av 1950-talet och gällde enbart lönehöjningars storlek med tillämpning av den individuella lönesättningens principer. Långt senare, närmare bestämt 1974, infördes en tariffkomponent i tjänstemannaavtalen i form av minimilöner för 18-åringar.

I slutet av 1960-talet utgjordes tjänstemannakonstellationen av SIF/SALF/Civilingenjörsförbundet (CF) samt Handelstjänstemannaförbundet (HTF) och i mitten av 1970-talet av Privattjänstemannakartellen (PTK). Under senare delen av 1980-talet återgick tjänstemannaorganisationerna till att förhandla var och en för sig om löner och allmänna villkor medan PTK var förhandlingsmotpart vad gällde främst försäkringsfrågor. 2008 bildades Unionen - en sammanslagning av Sif och Handelstjänstemannaförbundet (HTF).

I motsats till vad som gällde på arbetarområdet var det centralt träffade avtalet som regel direkt tillämpbart för tjänstemännen på företagsplanet efter antagande på förbunds nivå. Det längsta riksavtal som träffats under BÄFs hundraåriga tillvaro - låt vara med ett antal inbyggda s.k. kontrollstationer - var femårsuppgörelsen SAF-SIF/SALF/CF som träffades i december 1969.

Under 1960- och 1970-talen togs alltför många politiska initiativ till att öka kontrollen över näringslivet. Det fanns ett ökat tryck för att förändra hela det ekonomiska systemet i samhället. Politikerna hade vidare ett behov att reglera nya områden utan att detta påverkade den offentliga ekonomin. Arbetstagarorganisationernas agerande i olika frågor ändrades, de fick ett växande inflytande i det politiska livet. Samtidigt ökade den offentliga sektorn drastiskt för att i slutet av 1970-talet vara lika stor som den privata. Ett allt vanligare tillvägagångssätt hos de fackliga organisationerna blev att efter sonderingar avtalsvägen hos arbetsgivarparten relativt snabbt ta kontakt med de politiska partierna. Lagstiftningsivern på det arbetsrättsliga området tilltog.

Under 1970-talet kom en våg av lagar bland vilka kan nämnas medbestämmandelagen, anställningsskyddslagen, förtroendemannalagen och lagen



Explosion från 1970-talet av ny lagstiftning.

om styrelserepresentation för de anställdas representanter. Politikerna gav sig in på parternas arbetsfält och området för den sedvanliga förhandlingsverksamheten begränsades, samförståndstanken övergick alltmer i polarisering. SAF kom att successivt förvandlas från en försvarsorganisation för arbetsgivare till en mer utåtriktad organisation med syfte att i vidsträckt mening tillvarata företagens och näringslivets intressen.

Saltsjöbadsandan urholkades - samarbetsavtalen sades upp eller uttunnades. Det medbestämmandeavtal, det s.k. utvecklingsavtalet, som träffades 1981 efter två förhandlingsomgångar och fem år efter medbestämmandelagens tillkomst, kan dock i detta sammanhang ses som ett undantag. Till följd av den tilltagande

arbetsrättslagstiftningen, inte minst medbestämmandelagen, växte BÄFs verksamhetsområde, bl.a. etablerades en regional verksamhet.

I mitten av 1960-talet ändrade arbetsmarknadskonflikterna karaktär. Stora strejker blev alltmer ovanliga. I stället inriktade facken konfliktåtgärderna på vissa nyckelbefattningar i företagen samtidigt som man ofta i inledningen av konflikten begränsade den till övertidsarbete och nyanställningar, s.k. nålstick. Lockouter blev samtidigt alltmer ovanliga.

I början av 1970-talet kom Sverige och flera av de stora industriländerna in i en ekonomisk strukturkris med inflation kombinerad med ekonomisk stagnation och hög arbetslöshet. Samtidigt hårdnade konkurrensen bland annat från Japan och Sydostasien. 1970-talets löneökningar drev upp kostnadsnivån med försämrad konkurrenskraft som följd och sittande regeringar tillgrip en rad devalveringar av kronan.

I 1975 års avtalsförhandlingar drev LO på hårt för att försöka åstadkomma en total samordning av förhandlingarna på såväl privat som offentlig sektor. De avtal som träffades innebar att lönekostnaderna på två år ökade med drygt 30 %. Löneinflationen kom sedan att fortgå i drygt 15 år.

Tillämpningsförhandlingarna på förbunds- och företagsnivå innebar stora extra lönepåslag på vad som avtalats på central nivå. De centrala överenskommelserna framstod alltmer som meningslösa. Inte heller förelåg någon garanti för arbetsfred.

Arbetstagarsidan siktade på att genom avtal - i större utsträckning än som tidigare var fallet - korrigera arbetsmarknadsmässigt betingade löneskillnader mellan olika grupper av anställda inom företagen samt mellan olika företag och branscher. Då stor brist på arbetskraft förelåg kunde inte förtjänstutvecklingen för högre avlönade hållas tillbaka, vilket resulterade i s.k. löneglidning. Avtalskonstruktionerna blev i linje härmed alltmer detaljerade och kopplades hårt till den partsgemensamma lönestatistiken. Låglönetillägg och förtjänstutvecklingsgarantier blev i allt högre grad ingredienser i avtalen under 1970- och 1980-talet och bidrog till att upprätthålla löne- och prisspiralen. I vissa lägen innehöll avtalen även en prisutvecklingsgaranti.



Norrbottens cementgjuteri i Öjebyn. Foto: Piteå-Tidningen

De centrala avtalsförhandlingarna fick således med tiden allt mindre normativ effekt. Respekten för fredsplikten vid tillämpningsförhandlingarna försvagades. Vilda strejker blev allt vanligare på arbetsmarknaden.

I september 1980 utbröt på BÄF-området den s.k. Öjebynstrejken, en vild strejk vid Norrbottens Cementgjuteri i Öjebyn. Strejken som varade i sex veckor, gällde företagets löneförslag men den handlade också om löneformer, arbetsmiljö och missnöje med företagsledningen. Berörda arbetare avskedades, vilket kom att prövas av Arbetsdomstolen. Domstolen fastställde att avskedandet var korrekt.

På våren 1980 lamslogs Sverige av den största arbetsmarknadskonflikten sedan 1909. Brist på arbetskraft rådde på många håll i landet vilket medförde fackliga krav på stora löneökningar. I mitten av mars strandade förhandlingarna och Fabriksarbetareförbundet och flertalet andra förbund varslade om blockad mot övertidsarbete mm. Efter diverse konfliktåtgärder från ömse håll satte SAF i kraft en allmän lockout - "en investering för framtiden" enligt SAFs dåvarande ordförande Curt Nicolin - som lamslog Sverige under perioden 2-11 maj. På SAF-LO-området omfattades ca 800 000 arbetare. Samtidigt pågick en strejk på den offentliga sektorn omfattande bl.a. sjukvård och kommunikationer. Det avtal som träffades hade en lönedel som utgjorde ett påtagligt exempel på vad som ovan nämnts beträffande alltmer komplicerade lönekonstruktioner. 1980 innehöll uppgörelsen således generell lönehöjning, utjämningsstillägg, förtjänstutvecklingsgaranti, engångsbelopp och s.k. icke nivåpåverkande lönehöjningar.

Efter 1980 års storkonflikt och tjänstemannakonflikten året därpå kom starka krav från verkstadsindustrin att avtalsförhandlingarna skulle decentraliseras. Verkstadsföreningen (VF) bröt sig ur de centrala SAF-LO-förhandlingarna och tecknade ett eget avtal med Metall i mars 1983.

Under resten av 1980-talet drevs i princip förbundsförhandlingar. I praktiken förhandlade Verkstadsföreningen för sig medan SAF med något undantag samordnade förhandlingarna med LO och PTK för övriga arbetsgivarförbunds räkning - inklusive BÄF.

Sverige präglades av en högkonjunktur vilket medförde stora lönehöjningar utöver vad som avtalats, s.k. löneglidning. För att om möjligt komma till rätta med löneglidningen enades BÄF och Fabriksarbetareförbundet om att allt löneutrymme 1986-1987 skulle läggas ut generellt utan lokala förhandlingar.

Under 1980-talet blev lönekostnadsökningen i genomsnitt per år ca sju procent och produktivetsökningen ca 1,5 procent.

1989 förhandlade VF återigen för sig medan SAF samordnade förhandlingarna för alla övriga förbund - inklusive BÄF. Denna blandade förhandlingsform gav inte något lyckat resultat, vilket ledde till det definitiva uppbrottet från det gällande förhandlingssystemet med SAF och LO i huvudrollen.

1991 -2008

Decentralisering. Förbundsvisa förhandlingar under central samverkan. Rhenbergkommissionen. Industriavtalet.

I början av 1990 beslöt SAFs styrelse att huvudorganisationen inte längre skulle förhandla om löner och allmänna anställningsvillkor på LO-området. För tjänstemännen skulle en viss övergångstid gälla. SAF skulle alltjämt sköta förhandlingarna i försäkringsfrågor och andra förbundsövergripande frågor. Förhandlingsformer och kollektivavtal skulle formas utifrån olika branschers skiftande behov.

Nya idéer diskuterades för att bl.a. komma bort från föreställningar om ett bestämt ekonomiskt utrymme att fördela, komma till rätta med följsamheten mellan olika områden, göra kollektivavtalen lokalt anpassningsbara och få till stånd en lokal lönebildning.

Flertalet ekonomiska indikatorer var vid övergången till 1990-talet negativa och krisen fördjupades till att bli den svåraste efter andra världskriget. Den djupa krisen ledde till att Sverige - klart senare än vår omvärld - började föra en inflationsbekämpande politik. 1990-talet kom att bli omprövningarnas tid för den svenska arbetsmarknaden och för lönebildningen.

Rehnbergkommissionen

Regeringen lanserade ett förslag om pris- och lönestopp och strejkförbud för 1990 och 1991, vilket ledde till en regeringskris med byte av finansminister. Förslaget drogs tillbaka och ansträngningarna inriktades på ett stabiliseringsavtal.

Regeringen tillsatte den sk Rhenbergkommissionen som leddes av förre AMS-chefen Bertil Rhenberg. Den lade på hösten 1990 ett förslag till stabiliseringsavtal för 1991-1992 helt utan klausuler av något slag men byggande på långtgående statistiska beräkningar av lönelägen och löneutveckling på olika avtalsområden. Med andra ord innebar Rhenbergperioden en stark centralisering i ett läge då



Rhenbergkommissionen: Hjärntrusten bakom stabiliseringsavtalen, från vänster Rune Larson, Lars-Gunnar Albåge, Tobias Lund och Bertil Rehnberg. På bilden saknas Harry Fjellström. Foto: Scanpix.

arbetsgivarna fattat beslut om decentralisering. Flertalet övriga förbundsparter - inkl BÄF - antog avtalsförslaget. Stabiliseringsavtalet bidrog i hög grad till att växla ned löneökningarna från tvåsiffriga tal år 1990.

I decentraliseringen tecken 1992 tecknade BÄF och övriga arbetsgivarförbund inom Almega ett banbrytande s.k. "sifferlöst" löneavtal med SALF, sedermera Ledarna. Lönerna skulle fastställas ute på företagen med utgångspunkt från de lokala förutsättningarna och utan central detaljstyrning. Samtidigt individualiserades lönesättningen i högre grad. Bakom detta syfte låg en utbredd uppfattning om att förhandlingar på förbunds nivå ledde till allt för trubbiga avtal samtidigt som kostnadsnivån drivs upp under en avtalsrörelses gång.

Även för övriga avtalsområden såväl på arbetar- som tjänstemannaområdet, fastställde BÄF i mitten på 1990-talet som långsiktigt mål att lönebilden och merparten av de allmänna anställningsvillkoren skulle anpassas till branschens

och företagens förhållanden samt att anställningsvillkoren för arbetare och tjänstemän skall harmoniseras på den lokala nivån. Avtalsförhandlingarna skulle ske under fredsplikt eller med en starkt begränsad konflikträtt.

BÄF uppnådde vissa förhandlingsresultat såsom t.ex. att de lokala parterna skulle bestämma lönehöjningar, lönefördelning och lönerevisionstidpunkt men om oenighet uppstod gällde ett s.k. skyddsnät i form av preciserade lönehöjningar. Vidare utvecklades de allmänna lönesättningsprinciperna i avtalen på ett sätt som gav stöd för en ökad individuell lönedifferentiering. Slutligen kan nämnas att inslag av låglönepotter, förtjänstutvecklingsgarantier, ålders- och kvalifikationstillägg, icke-nivåpåverkande lönehöjningar och liknande slopades. Dock uppnåddes mycket klena resultat vad gällde möjligheterna att i högre grad anpassa de totala löneökningarna till respektive branschs och företags förhållanden. En sådan utveckling motverkades i hög grad genom den samordning och följsamhet som rådde på den fackliga sidan. På denna punkt gällde samma läge 2008.

Efter Rhenbergskommissionens stabiliseringsavtal, 1993, skedde i praktiken övergång till rena förbundsförhandlingar. Nu tog flertalet förbund ett steg mot decentralisering. Från LOs sida strävade man efter att försöka komma tillbaka till centrala och samordnade förhandlingar men kom ingenstans på den vägen. LOs roll blev då starkt samordnande bland de egna förbunden.

Avtalsförhandlingarna detta år mellan BÄF och Industrifacket hamnade snabbt i ett låst läge och strandade tämligen omgående. Industrifacket varslade om total strejk men redan under varselveckan löstes förhandlingsknuten upp och ett tvåårigt avtal träffades.

1994-1995 rådde goda tider för exportindustrin, inte minst för skogsindustrin. Den s.k. Edingruppen arbetade fram en "europanorm" som snarare blev ett golv än ett tak i avtalsförhandlingarna.

1995 års avtalsrörelse startade med ett tvåårsavtal för den då vinstrika skogsindustrin vilket ledde till konsekvenser för verkstadsindustrin som samtidigt var inne i en känslig slutfas av sina förhandlingar. Löneökningstakten för industrin 1995-1997 blev 5,5 % i genomsnitt per år. Även på BÄF-

området tecknades ett tvåårsavtal påverkat av uppgörelserna på de tunga industriområdena. Avtalsförhandlingarna 1995 blev ur flertalet aspekter ett misslyckande för arbetsgivarsidan. Därpå följde ett ettårsavtal som löpte ut på våren 1998.

Efter den inflationistiska löne- och prisspiralen på 1970- och 1980-talen till följd av en alltför expansiv ekonomisk politik, förändrades de grundläggande förutsättningarna för lönebildningen. Avregleringar och övergång till den nya valutaregimen med rörlig växelkurs och ett tydligt inflationsmål var viktiga delar i denna process. Den ekonomiska politiken inriktades konsekvent på att hålla låg inflation.

Både antalet konflikter och antalet förlorade arbetsdagar på grund av konflikter på den svenska arbetsmarknaden minskade från och med 1980-talet. En förklaring till detta var att företagen som följd av den globala konkurrensen blivit mer känsliga än tidigare för såväl kostnadsökningar som produktionsstörningar. Bland de faktorer som bidrog till en ökad konfliktkänslighet kan nämnas att de industriella systemen ändrades från att täcka hela värdekedjan från råvara till kund till att specialisera verksamheten på olika delar av verksamheten. Redan ett fackligt hot om en stridsåtgärd eller ett konfliktvarsel kunde åsamka ett företag stora kostnader.

Som tidigare redovisats ändrade arbetsmarknadskonflikterna karaktär redan under 1960-talet så tillvida att facken inriktade dem alltmer på s.k. nålsticksåtgärder, punktstrejker, övertids- och nyanställningsblockader mm. Dessa åtgärder vållade såväl arbetsgivaren som tredje part stora kostnader samtidigt som lockoutvapnet blev alltmer trubbigt. Ett särskilt problem för arbetsgivarsidan var de sympatikonflikter av olika slag som allt oftare genomfördes av fackliga organisationer inom främst behörighetsyrken.

Sammanfattningsvis kan konstateras att i förhandlings- och konflikt-sammanhang var BÄF-företagen – i likhet med andra industriföretag - den starkare parten under hundraårsperiodens första tre-fyra årtionden och den svagare under de tre-fyra sista.

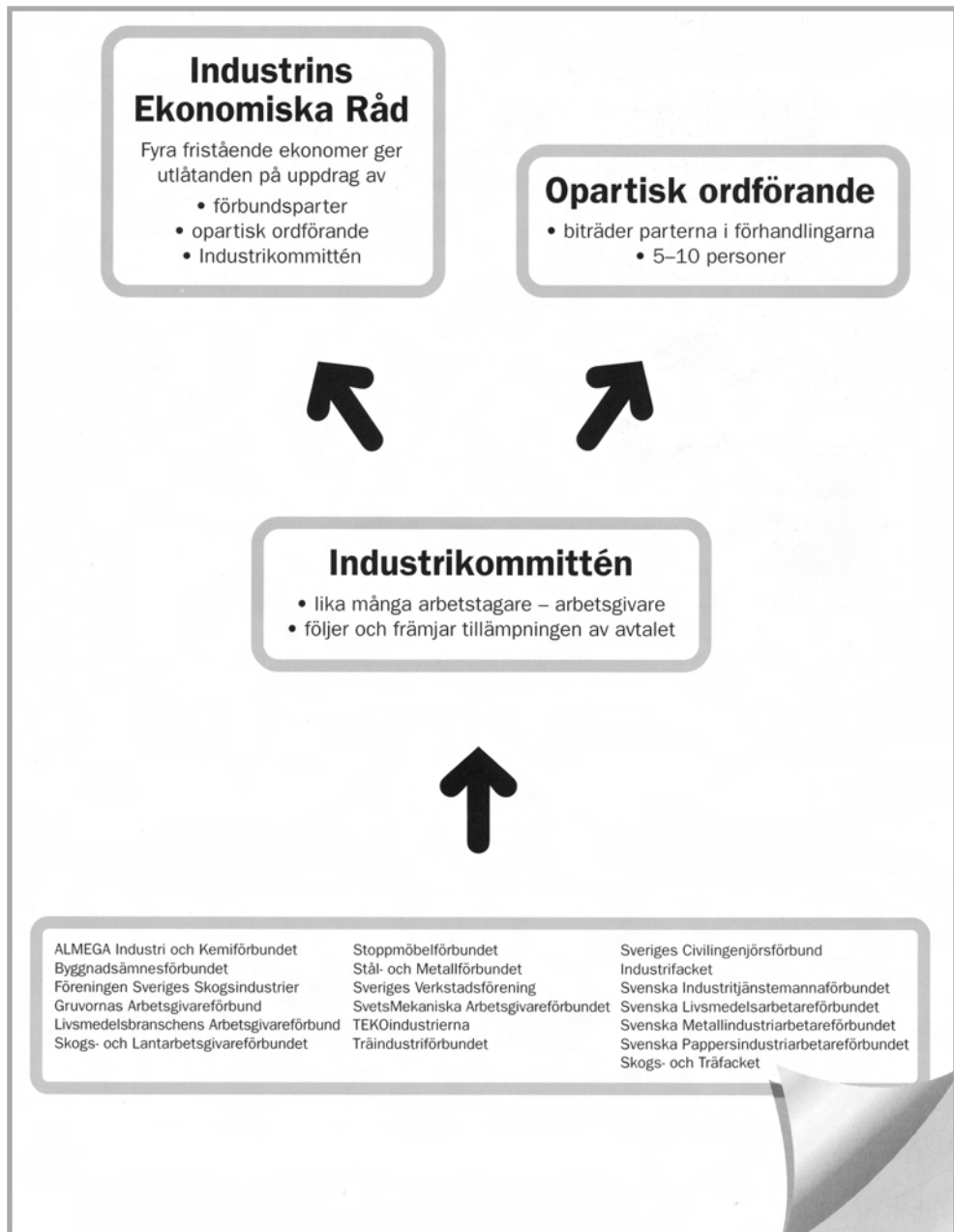
Industriavtalet

I skuggan av den uppmaning som regeringen på våren 1996 riktade till de centrala parterna att komma med förslag till en bättre fungerande förhandlingsordning träffades 1997 inom industrin ett samarbetsavtal, det s.k. Industriavtalet. BÄF var ett av de tolv arbetsgivarförbund som tecknade avtalet med åtta fackförbund - på såväl arbetar- som tjänstemannaområdet. Därmed etablerades en ny samförståndsanda och en lönebildningsmodell där den konkurrensutsatta industrin i hög grad blev normerande för övriga områden.

Avtalet, som omfattade ca 800 000 anställda, betecknades som ett huvudavtal för industrin - av någon benämnd "Salt 2". Det byggde på ett antal partsgemensamma förutsättningar för en god industriell utveckling för Sverige. Genom avtalet påtog sig parterna ett gemensamt ansvar för lönebildningen. Av största betydelse var härvid samarbetsavtalets förhandlingsregler, som syftade till att ge industrins parter förutsättningar att utan stridsåtgärder genomföra konstruktiva avtalsförhandlingar med balanserade resultat.



VI:s ordförande Lennart Nilsson och ARBIO:s Bengt Pettersson (till vänster) och Pappers Sune Ekbåge lyssnar till hur Metalls ordförande Göran Jonsson förklarar industriavtalet. Foto: Scanpix.



Samarbetsavtal om industriell utveckling och lönebildning.

Inom Industriavtalets ram träffade berörda arbetsgivarförbund, däribland BÄF, fyra treårsuppgörelser - 1998, 2001, 2004 och 2007 - på relativt måttliga nivåer vad gäller i varje fall de tre första uppgörelserna. Industriavtalet spelade en betydelsefull roll för att den nominella löneökningstakten minskade genom de tre första treårsavtalen. Avtalsuppgörelserna inom industrins olika avtalsområden hamnade kostnadsmässigt på samma nivå - inom industrin skapades en lönenorm som också blev en allt starkare norm för övriga sektorer på arbetsmarknaden. Ett steg mot en informell centralisering av avtalsförhandlingarna hade tagits.

Pågående utvärdering av 2007 års uppgörelser, som träffades i ett starkt konjunkturläge, pekade enligt vissa bedömare på att löneökningstakten blivit för snabb beroende på för höga avtalslöneökningar absolut sett och för kraftiga låglönesatsningar.

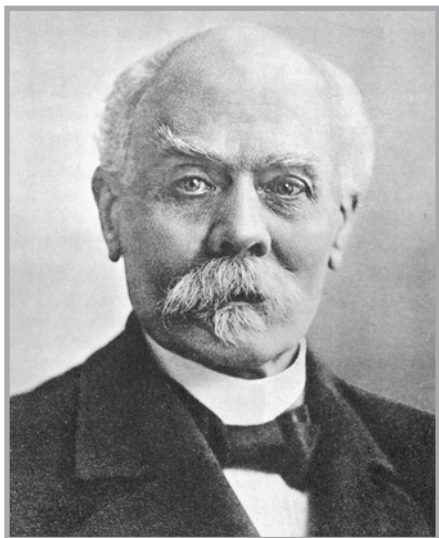
Det kan konstateras att lönebildningen under 1990-talet och i början av 2000-talet resulterade i att reallönerna steg - vilket inte upplevts sedan 1960-talet. Under åren 1996 till 2006 ökade reallönerna med nästan tre procent per år. Samtidigt låg ökningstakten för arbetskraftskostnaderna per producerad enhet ungefär i nivå med den i våra viktigaste konkurrentländer. 2007 års för höga löneökningar i kombination med en avtagande produktivitet och en starkare krona befarades leda till en försämrad konkurrenskraft för företagen.

Erfarenheterna från 2007 års avtalsförhandlingar ledde återigen till att diskussioner startade kring hur förhandlingsmodellen skulle kunna reformeras och vilka förändringar som var nödvändiga att genomföra i det regelverk som omgav avtalsförhandlingarna. Härvid ifrågasattes den normering för tjänstesektorn som följt av att industrins parter träffat ett samarbetsavtal och därigenom också lyckats träffa nya avtal relativt snabbt, som regel redan innan de gamla löpt ut. Från tjänstesektorn framhölls därvid att en stor del därav också är utsatt för utländsk konkurrens. I skrivande stund förelåg inga konkreta idéer om hur en större lönenormerande roll skulle kunna uppnås för den konkurrensutsatta delen av tjänstesektorn.

I början av januari 2008 inledde Svenskt Näringsliv, LO och PTK överläggningar kring ett nytt huvudavtal på arbetsmarknaden.

Organisation

Verkställande direktörer



Axel Lennander

vd BÄF 1908-1920



Nils Edvin Malmgren

vd BÄF 1921-1941



Max de Shàrengrad

vd BÄF 1942-1963



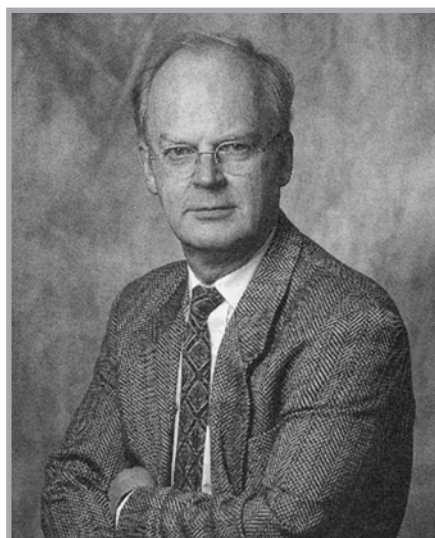
Nore M Malmgren

vd BÄF 1963-1969



Bengt Odéen

vd BÄF 1969-1991



Gunnar Göthberg

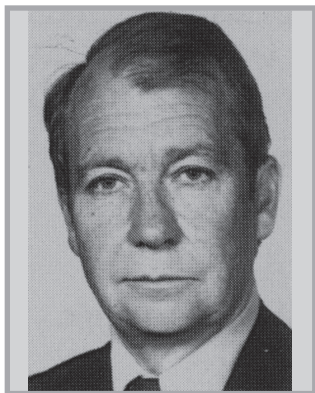
vd BÄF 1992-2005



Lars Dicander

vd BÄF 2005-

Förhandlingschefer



Mats Högborg

förhandlingschef 1965-1990



Börje Hansson

förhandlingschef 1991-2005



Arne Sehlström

förhandlingschef 2005-

BÄF:s kontorsorganisation

En mångårig samverkan mellan BÄF och AAF (sedan 1950 Livsmedelsbranschens Arbetsgivareförbund, LAF) inleddes redan 1908. Allmänna Arbetsgivareföreningen (AAF) upplät sina lokaler åt BÄF mot ett visst årligt arvode och åtog sig att genom sina tjänstemän sköta BÄFs ”löpande göromål och post (inberäknat portoutgifter)”. Dock gällde att ”*de utgifter som Ombudsmannen kommer att göra vid resor till förbundets (BÄFs) medlemmar, skall betalas ur förbundets egen kassa*”.

När medbestämmandelagen (MBL) kom 1977 var bedömningen bland företagen att arbetsgivareförbunden skulle utöka sin verksamhet för att kunna hjälpa företagen med de många lokala förhandlingar som väntades bli följden av MBLs tillkomst. BÄF valde att skapa en regional verksamhet tillsammans med LAF och SAFs Allmänna Grupp. På sex orter öppnades regionkontor med beteckningen DESAF, De Samverkande Arbetsgivareförbunden. Efter ca tre år beslöt BÄF och LAF att ha en egen regionverksamhet med kontor i Malmö, Växjö, Göteborg, Örebro, Stockholm och Sundsvall. Antalet kontor minskade successivt



BÄFs kontor fanns på Södra Tullgatan 1, Malmö åren 1925-1992.

och i början av 2008 fanns BÄF-representanter på kontoren i Stockholm, Malmö och Göteborg.

Verksamheten inom Sveriges Buteljglasbruks Förbund (Butelj) överfördes 1991 till BÄF. Butelj hade haft kanslisamverkan med BÄF och LAF sedan den 1 april 1980. Buteljglasindustrin är numera ett avtalsområde inom BÄF.

En stor ändring i BÄFs kansliorganisation skedde i början av 1990-talet då BÄF och LAF bildade förbundsgruppen Almega tillsammans med Allmänna Arbetsgivarförbundet och Gruvornas Arbetsgivareförbund. Vid starten 1993 var flertalet medlemmar industriföretag. Almega utvecklades senare mot en organisation för i första hand tjänsteföretag.

BÄF lämnade Almega 2002 och valde då att träffa avtal om kanslisamverkan med Livsmedelsföretagen (Li) – en sammanslagning av LAF och branschorganisationen Livsmedelsindustrierna (LI). Dennas samverkan upphörde i slutet av maj 2008. Varvid en ny epok i BÄFs anrika historia inleddes.

Medlemsavgifter

Medlemsavgiften 1908 var 75 öre per arbetstagare. Denna modell med avgift beräknad på antalet arbetstagare i medlemsföretagen gällde fram till mitten av 1960-talet. Då ändrades modellen till ett avgiftssystem baserat på medlemsföretagens lönesummor. Avgiften fastställdes till 0,09% för arbetare och 0,06% för tjänstemän och arbetsledare. Avgiften höjdes sedan successivt till 0,30% år 1983. Därefter sänktes avgiften i olika steg och utgjorde 0,12% år 2008.

Antal medlemsföretag och arbetstagare 1908-2008

år	medlems- företag	arbets- tagare	år	medlems- företag	arbets- tagare	år	medlems- företag	arbets- tagare
1908	57	3 583	1942	227	11 084	1976	383	22 031
1909	64	3 870	1943	235	12 740	1977	359	21 113
1910	66	4 164	1944	263	13 689	1978	366	19 057
1911	68	4 113	1945	294	16 078	1979	360	18 797
1912	67	4 248	1946	307	16 785	1980	338	18 239
1913	65	4 487	1947	329	16 193	1981	326	16 973
1914	64	4 586	1948	353	15 633	1982	315	15 509
1915	58	4 124	1949	358	16 977	1983	303	14 892
1916	79	5 273	1950	373	17 549	1984	297	14 630
1917	81	5 805	1951	380	18 147	1985	290	14 647
1918	95	6 842	1952	390	18 777	1986	293	14 442
1919	102	7 341	1953	391	18 435	1987	299	14 726
1920	100	7 382	1954	396	18 959	1988	305	15 253
1921	95	7 196	1955	401	19 635	1989	294	17 148
1922	90	5 101	1956	395	19 285	1990	301	17 794
1923	86	5 852	1957	397	19 152	1991	310	17 125
1924	82	5 643	1958	391	18 685	1992	277	14 549
1925	87	6 050	1959	400	19 663	1993	262	12 554
1926	84	5 936	1960	411	20 695	1994	253	11 817
1927	86	5 972	1961	408	21 817	1995	237	11 845
1928	87	6 064	1962	418	23 241	1996	230	11 729
1929	96	7 007	1963	437	24 294	1997	225	11 418
1930	105	7 525	1964	460	26 784	1998	225	11 418
1931	106	7 111	1965	461	28 257	1999	213	10 788
1932	108	5 925	1966	466	28 927	2000	210	11 109
1933	125	5 789	1967	446	28 424	2001	195	11 165
1934	130	7 210	1968	418	27 221	2002	190	11 929
1935	134	8 704	1969	428	27 529	2003	193	11 752
1936	149	9 573	1970	423	27 594	2004	193	11 190
1937	159	10 045	1971	418	26 044	2005	190	10 839
1938	177	10 709	1972	412	24 110	2006	189	10 514
1939	194	11 737	1973	395	24 039	2007	185	11 331
1940	203	8 073	1974	388	23 181	2008	186	11 813
1941	210	8 536	1975	397	22 584			

V

54

1908

3

Debet

Kredit

Dr. Aufz. f. d. Summa				Dr. Aufz. f. d. Summa			
Inhalt	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	Inhalt	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.
ausg.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	ausg.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.	Dr. Aufz.
9750	1995.75	846.25	2390.00	1495.75	846.25	2390.00	
4150	105.75	62.25	166.00	100.75	62.25	166.00	
3450	86.25	17.25	103.50	86.25	17.25	103.50	
8400	210.00	42.00	252.00	210.00	42.00	252.00	
3100	77.50	23.25	100.75	77.50	23.25	100.75	
1600	40.00	12.00	52.00	40.00	12.00	52.00	
2700	67.50	20.25	87.75	67.50	20.25	87.75	
1500	33.50	11.85	45.35	33.50	11.85	45.35	
2100	52.50	15.75	68.25	52.50	15.75	68.25	
3750	93.75	18.75	112.50	93.75	18.75	112.50	
2500	62.50	9.38	71.88	62.50	9.38	71.88	
4400	110.00	33.00	143.00	110.00	33.00	143.00	
2500	62.50	18.75	81.25	62.50	18.75	81.25	
4400	110.00	33.00	143.00	110.00	33.00	143.00	
900	22.50	6.75	29.25	22.50	6.75	29.25	
7650	191.25	38.25	229.50	191.25	38.25	229.50	
2700	67.50	20.25	87.75	67.50	20.25	87.75	
2500	62.50	18.75	81.25	62.50	18.75	81.25	
2800	70.00	21.00	91.00	70.00	21.00	91.00	
1300	32.50	19.50	52.00	32.50	19.50	52.00	
700	17.50	10.50	28.00	17.50	10.50	28.00	
800	20.00	6.00	26.00	20.00	6.00	26.00	
1600	40.00	12.00	52.00	40.00	12.00	52.00	
1300	32.50	9.75	42.25	32.50	9.75	42.25	
600	15.00	9.00	24.00	15.00	9.00	24.00	
1450	36.25	21.75	58.00	36.25	21.75	58.00	
12000	300.00	60.00	360.00	300.00	60.00	360.00	
8700	217.50	43.50	261.00	217.50	43.50	261.00	
4000	100.00	30.00	130.00	100.00	30.00	130.00	
700	17.50	10.50	28.00	17.50	10.50	28.00	
4300	107.50	64.50	172.00	107.50	64.50	172.00	
1500	37.50	11.25	48.75	37.50	11.25	48.75	
2000	50.00	15.00	65.00	50.00	15.00	65.00	
2100	52.50	10.50	63.00	52.50	10.50	63.00	
1300	32.50	9.75	42.25	32.50	9.75	42.25	
4650	116.25	69.75	186.00	116.25	69.75	186.00	
5750	143.75	17.25	161.00	143.75	17.25	161.00	
1100	27.50	16.50	44.00	27.50	16.50	44.00	
176700	62.50	22.92	85.42	62.50	22.92	85.42	

